

παραδίδοντες οὕτως ἔρμαιον εἰς τοὺς βαρβάρους οὐ μόνον τὴν Ἀττικὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ Μέγαρα· ὁ δὲ στόλος διετάχθη νὰ συγκεντρωθῆ εἰς Τροιζῆνα, ἀφιεμένης οὕτω καὶ τῆς θαλάσσης ἀπάσης εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πολεμίων, μέχρι τῆς Πελοποννήσου· μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας ὁ Εὐρυβιάδης, παρακαλούμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἐπέσθη νὰ μείνῃ προσωρινῶς, ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, εἰς Σαλαμίνα, ἵνα δώσῃ εἰς τοὺς δυστυχεῖς αὐτοὺς καιρὸν νὰ ἀνασώσῃσι τοὺλάχιστον τὰς οἰκογενείας των.

Φοβερὰ τρώντι ἦτο μάλιστα ἡ τῶν Ἀθηναίων τούτων τύχη, διότι, ἐνῶ πλειοτέρας παντὸς ἄλλου εἶχον καταβάλει ἄχρι τοῦδε θυσίας ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος, ἐνῶ ἐπιβαίνοντες εἰς τὰ πλοῖα κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους εἶχον λάβει ὑπόσχεσιν ρητὴν ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι θέλουσιν ὑπερμαχήσει διὰ ξηρᾶς ὑπὲρ τῆς χώρας αὐτῶν καὶ τῆς πόλεως, ἔβλεπον ἤδη ἀπάσας τὰς προσδοκίας ταύτας ψευθείας καὶ ἑαυτοὺς ἠναγκασμένους νὰ παραδώσῃσι μὲν εἰς τὸν ἐχθρὸν τὰς ἐστίας αὐτῶν καὶ περιοσίας, νὰ φέρωσι δὲ εἰς τὰ ξένα τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα. Καὶ ὅμως τοσαύτη ἦτο τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἡ μεγαλοφροσύνη ὥστε κατὰ τὴν ἀποφράδα ἡμέραν καθ' ἣν ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ οἱ περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον συναγωνισταὶ αὐτοῦ, ἀποβάντες εἰς Φάληρον, εἰσῆλθον κατηφεῖς καὶ τεθλιμμένοι εἰς Ἀθήνας, οὐδεμία κατὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἠκούσθη φωνὴ μεμψιμοιρίας, οὐδεμία μετανοίας ἔνδειξις, οὐδεμία περὶ συνθηκολογήσεως πρὸς τὸν ἐχθρὸν πρότασις, ἀλλὰ, αὐστηρῶς πειθαρχοῦντες καὶ ὁμοοῦντες θανμασίως, διετέλεσαν πράττοντες ὁμοθυμαδὸν πᾶν ὅ,τι ἀπητεῖτο, κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην ὥραν, πρὸς τε τὴν κοινὴν καὶ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν. Οἱ ἄρχοντες καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐξέδωκαν ἐν τῷ ἅμα διακήρυξιν, δι' ἧς ἕκαστος Ἀθηναῖος προσεκλήθη νὰ φέρῃ ἐκτὸς τῆς χώρας, ὅπως ἀσφαλές

ὑπερεχούσαις λυσιτελεῖν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθῆναι μᾶλλον ἢ δούλαις ὀφθῆναι γενομέναις». Λέγει δὲ καὶ ὁ ἀφελῶς τὰ πάντα ἀφηγούμενος καὶ ἀφελῶς καὶ εἰλικρινῶς κρίνων Ἡρόδοτος (H. 139) τάδε·

·Ἐνθαῦτα ἀναγκαίῃ ἐξέργομαι (περὶ Ἀθηναίων) γνώμην ἀποδέξασθαι ἐπιφθονον μὲν πρὸς τῶν πλεόνων ἀνθρώπων, ὅμως δέ, τῇ γ' ἐμοὶ φαίνεται ἀληθές, οὐκ ἐπισχίσω. Εἰ Ἀθηναῖοι καταρρωδήσαντες τὸν ἐπιόντα κίνδυνον ἐξέλιπον τὴν σφετέρην ἢ καὶ μὴ ἐκλιπόντες ἀλλὰ μείναντες ἔδωσαν σφέας αὐτοὺς Ἐέρξῃ, κατὰ τὴν θάλασσαν, οὐδαμοὶ ἂν ἐπειρέοντο ἀντιεῦμενοι βασιλεῖ. Εἰ τοίνυν κατὰ τὴν θάλασσαν μηδεὶς ἠντιοῦτο Ἐέρξῃ, κατὰ γε ἂν τὴν ἡπειρον τοιάδε ἐγίνετο. Εἰ καὶ πολλοὶ τειχεῶν κιθῶνες ἦσαν ἐληλαμένοι διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ Πελοποννησίοισι, προδοθέντες ἂν Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τῶν συμμάχων οὐκ ἐκόντων ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαίης κατὰ πόλις ἀλισκομένων ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ τοῦ βαρβάρου ἐμουνώθησαν, μουνωθέντες δὲ ἂν καὶ ἀποδεξάμενοι ἔργα μεγάλα ἀπέθανον γενναίως. Ἡ ταῦτα ἂν ἔπαθον ἢ πρὸ τοῦ ὀρέοντες ἂν καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας μηδίζοντας ὁμολογῆ ἂν ἐχρήσαντο πρὸς Ἐέρξην. Καὶ οὕτω ἂν ἐπ' ἀμφοτέρα ἢ Ἑλλάς ἐγίνετο ὑπὸ Πέρσῃσι. Τὴν γὰρ ὀφελίην τὴν τῶν τειχεῶν τῶν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐληλαμένων οὐ δύναμαι πυθέσθαι ἤτις ἂν ἦν βασιλεὺς ἐπικρατέοντος τῆς θαλάσσης. Νῦν δὲ Ἀθηναίους ἂν τις λέγων σωτήρας γενέσθαι τῆς Ἑλλάδος οὐκ ἂν ἁμαρτάνοι τάληθέος. Οὗτοι γὰρ ἐπὶ ὀκότερα τῶν πρηγμάτων ἐγράποντο, ταῦτα ρέψιν ἐμελλε· ἐλόμενοι δὲ τὴν Ἑλλάδα περιεῖναι ἐλευθέρην, τοῦτο τὸ Ἑλληνικὸν πᾶν τὸ λοιπὸν, ὅσον μὴ ἐμήδισε, αὐτοὶ οὗτοι ἦσαν οἱ ἐπεγεύραντες καὶ βασιλέα μετὰ γε θεοῦς ἀνωσάμενοι. Οὐδέ σφας μυστήρια φοβερὰ ἐλθόντα ἐκ Δελφῶν καὶ ἐς δεῖμα βαλόντα ἐπισε ἐκλιπεῖν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καταμείναντες ἀνέσχοντο τὸν ἐπιόντα ἐπὶ τὴν χώραν δέξασθαι.

Ἐν τοῖς νεωτέροις ἱστοριογράφοις ὁ περίφημος γερμανὸς Λεοπόλδος Ράγκε (Ranke) ἐπικροτῶν εἰς ταῦτα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου περὶ Ἀθηναίων ὡς σωτήρων τῆς Ἑλλάδος γενομένων εἰρημένα θεωρεῖ τὴν τοιαύτην κρίσιν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας ὡς τὸ κάλλιστον τῆς ὅλης τούτου ἱστορίας δίδαγμα (L. Ranke, Weltgeschichte II σ. 42).